

ТИТАРЕНКО О. О.,

доктор юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії
з підготовки військ
(Київський інститут
Національної гвардії України)

ШАМАРА О. В.,

доктор філософії в галузі права,
старший дослідник, доцент,
радник директора
(Державна наукова установа
«Інститут інформації, безпеки і права
Національної академії правових наук
України»)

УДК 343.34:343.337

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.2.41>

РАДІАЦІЙНІ, ХІМІЧНІ, БІОЛОГІЧНІ, ЯДЕРНІ ЗАГРОЗИ (CBRN-DEFENCE)¹ В КОНТЕКСТІ ДОКТРИНИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Стаття містить аналіз кримінального законодавства України у сфері радіаційних, хімічних, бактеріологічних, ядерних загроз. За результатами дослідження визначено стан кримінально-правового захисту населення від радіаційних, хімічних, бактеріологічних, ядерних загроз в умовах формування доктрини кримінального права України на тлі повномасштабної агресії російської федерації проти України, а також визначено шляхи формування актуальної системи кримінально-правового забезпечення у сфері радіаційних, хімічних, бактеріологічних, ядерних загроз.

Зроблено висновок, про те, що у чинному кримінальному законодавстві передбачена розгалужена система норм Особливої частини Кримінального кодексу України, які спрямовані на забезпечення кримінально-правового захисту населення від радіаційних, хімічних, бактеріологічних, ядерних загроз (CBRN-DEFENSE) та включає в себе не менш 25 статей, які розташовані у дев'яти розділах Особливої частини Кримінального кодексу України. За результатами дослідження здійснено умовний поділ всіх наявних кримінальних правопорушень, які посягають CBRN-DEFENSE на чотири групи, які розкриті та згруповані у науковій статті. Виходячи з джерела походження радіаційних, хімічних, бактеріологічних, ядерних загроз, їх поділено за внутрішньою чи зовнішньою природою таких загроз. Під внутрішньою природою радіаційних, хімічних, бактеріологічних, ядерних загроз слід розуміти ті випадки, коли вони пов'язані з порушенням певних правил дотримання безпеки поводження з небезпечними матеріалами, порядку їх використання, обігу, як правило вчиненні тими суб'єктами, які мають легальний доступ до цих матеріалів. Під зовнішньою природою радіаційних, хімічних, бактеріологічних, ядерних загроз слід розуміти ті

---

¹ За стандартами НАТО радіаційна, хімічна, біологічна та ядерна загрози класифікуються як CBRN загрози/threats [1]. Далі в статті РХБЯ-захист будемо також позначати як CBRN-defence.

випадки, коли така небезпека обумовлена протиправними діями суб'єктів, які намагаються в такій спосіб завдати шкоди національній, військовій, воєнній та громадській безпеці країни вплинути на її обороноздатність.

Ключові слова: доктрина кримінального права у сфері радіаційних, хімічних, бактеріологічних, ядерних загроз, кримінально-правовий захист, радіаційна безпека, хімічна безпека, біологічна безпека, ядерна безпека, злочин, кримінальне законодавство.

Tytarenko O. O., Shamara O. V. Radiation, chemical, biological, nuclear threats (CBRN-DEFENCE) in the context of the doctrine of criminal law of Ukraine

The article contains an analysis of the criminal legislation of Ukraine in the field of radiation, chemical, bacteriological, and nuclear threats. Based on the results of the study, the state of criminal-legal protection of the population against radiation, chemical, bacteriological, and nuclear threats was determined in the conditions of the formation of the doctrine of criminal law of Ukraine against the background of the full-scale aggression of the Russian Federation against Ukraine, as well as the ways of forming an actual system of criminal-legal protection in the field of radiation, chemical, bacteriological, nuclear threats.

It was concluded that the current criminal legislation provides for an extensive system of norms of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine, which are aimed at ensuring the criminal protection of the population against radiation, chemical, bacteriological, and nuclear threats (CBRN-DEFENSE) and includes at least 25 articles, which are located in nine sections of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine. The authors made a conditional division of all existing criminal offenses that encroach on CBRN-DEFENSE into four groups, which are disclosed and grouped in a scientific article. Based on the source of origin of radiation, chemical, bacteriological, nuclear threats, they are divided according to the internal or external nature of such threats. Under the internal nature of radiation, chemical, bacteriological, nuclear threats should be understood those cases when they are associated with the violation of certain rules of compliance with the safety of handling dangerous materials, the procedure for their use, circulation, as a rule, committed by those subjects who have legal access to these materials. The external nature of radiation, chemical, bacteriological, and nuclear threats should be understood as those cases when such danger is caused by illegal actions of subjects who try to harm the national, military, military and public security of the country in such a way as to affect its defense capability.

Key words: doctrine of criminal law in the field of radiation, chemical, bacteriological, nuclear threats, criminal defense, radiation safety, chemical safety, biological safety, nuclear safety, crime, criminal legislation.

Вступ. Повномасштабне військове вторгнення російської федерації (далі – рф) на територію України суттєво вплинуло на всі сфері життєдіяльності українського суспільства, стан національної безпеки та всіх її складових, що потягло за собою невідворотні процеси з удосконалення та посилення спроможностей держави протистояти новим викликам та загрозам. Одним з таких викликів стало притягнення представників країни агресора до кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення (злочини) проти основ національної безпеки України, за воєнні злочини, злочини проти людяності, злочини агресії, а також за злочини, які посягають на радіаційний, хімічний, біологічний та ядерний захист населення (створюють реальні РХБЯ-загрози), вчиненні на території України під час здійснення повномасштабної воєнної агресії рф проти України.

В цій ситуації чинне кримінальне законодавство України виявилось не повною мірою готовим до нових викликів, що потягло за собою внесення відповідних змін та доповнень, які би давали можливість фіксувати ці злочини, надавати їм відповідну правову кваліфікацію, з врахуванням міжнародного кримінального права, міжнародного гуманітарного права (у т.ч. і звичаєвих норм МГП), положень Римського статуту Міжнародного кримінального суду [2]. В кримінально-паровій науці цей період був окреслений як «воєнні» [3] новели Кримінального кодексу України (далі – КК України).

З моменту повномасштабного вторгнення рф в Україну Верховною Радою України ухвалено 13 окремих законів, якими внесено понад 20 змін до КК України [4; 5]. В той же час на фоні постійних погроз з боку країни-агресора про можливість підризу захопленої російськими військами Запорізької АЕС [6], застосування ядерної зброї (ядерний шантаж), використання «брудної бомби» [7], захоплення військами рф Чорнобильської АЕС у 2022 році та її подальше звільнення силами оборони України, створення хімічних і біологічних загроз для населення країни створюються передумови для наукових розвідок в частині дослідження актуальності стану кримінально-правового захисту населення від РХБЯ-загроз/забезпечення CBRN-DEFENCE, в тому числі в контексті доктрини кримінального права України. Остання (доктрина) покликана не лише впливати на вдосконалення чинного кримінального законодавства та практику його застосування, а й бути спроможною визначати напрями розвитку державної політики у сфері боротьби з кримінально караними правопорушеннями та їх попередження [8, с. 8].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти правового забезпечення РХБЯ-безпеки, в тому числі і кримінально-правовими та кримінологічними заходами, були предметом досліджень таких вітчизняних науковців як: Г.І. Баллок, О.М. Бандурка, П.Д. Біленчук, В.В. Голіна, Л.М. Давиденко, І.М. Даньшин, С.Ф. Денисов, О.М. Джужа, А.П. Закалок, А.Ф. Зелінський, О.В.Кириченко, О.О. Книженко, Л.Г. Козлюк, О.М. Костенко, Я.О. Леляк, В.К. Лисиченко, О.В. Маслюк, В.О. Навроцький, М.І. Панов, О.О. Пашенко, М.В. Перебитюк, К.В. Плева, О.Г. Сандул, А.А. Тернавська, В.П. Тихий, А.П. Тузов, Ю.А. Турлова, В.В. Шаблістий та інші [9, с. 274–294; 10–24]. Проте більшість наявних досліджень вітчизняних вчених присвячені проблемним питанням кримінальної відповідальності, розслідуванню за незаконне поводження (обіг) з радіоактивними матеріалам, за кримінальні правопорушення проти довкілля, а інші питання щодо кримінально-правового забезпечення РХБЯ-безпеки залишаються ще малодослідженими і лише набувають своєї актуальності [12; 25].

Постановка завдання. Мета статті полягає у визначенні стану кримінально-правового захисту населення від РХБЯ загроз в умовах формування доктрини кримінального права України на тлі повномасштабної воєнної агресії з боку рф проти України, а також визначення шляхів до формування актуальної системи кримінально-правового забезпечення CBRN-DEFENCE.

Результати дослідження. В сучасних складних умовах формування доктрини кримінального права України спостерігається два вектори. Зокрема, перший вектор пов'язаний з удосконаленням вже чинного кримінального законодавства, що характеризується швидкістю внесення відповідних змін та доповнень до чинного КК України та певною системністю цих процесів. В цьому аспекті наявні теоретичні доктринальні напрацювання вчених-криміналістів частково залишаються поза увагою законодавця. Другий вектор пов'язаний з формуванням нової доктрини кримінального права України, яка невід'ємно пов'язана з формуванням нового проєкту Кримінального кодексу України (далі – проєкт КК України). Останній, на думку робочої групи з питань розвитку кримінального права Комісії з питань правової реформи повинен: відповідати вимогам пропорційності та гуманізму; враховувати кращі європейські практики у формуванні кримінального законодавства; відповідати та бути адаптований до положень міжнародних актів та актів Європейського Союзу [8; 26]. В той же час однією з головних перепон щодо формування сучасної доктрини кримінального права України є відсутність розробленої та схваленої перспективної кримінально-правової політики, яка є джерелом відповідної доктрини.

Однією зі складових у формуванні сучасної доктрини кримінального права України є кримінально-правове забезпечення окремих безпекових сфер. З врахуванням напряду даного дослідження такими сферами виступають: сфери радіаційної, хімічної, біологічної та ядерної безпеки. Перераховані сфери, а точніше стан їх захисту, мають вплив (позитивний/негативний) на інші безпекові сфери (наприклад: безпека людини, військова безпека, воєнна безпека, громадська безпека, цивільна безпека, екологічна безпека), які перебувають під кримінально-правовою охороною, так і піддаються позитивному/негативному впливу (реверсний факторний вплив) з боку цих інших безпекових сфер, в залежності від їх стану захисту (див. рис. 1).

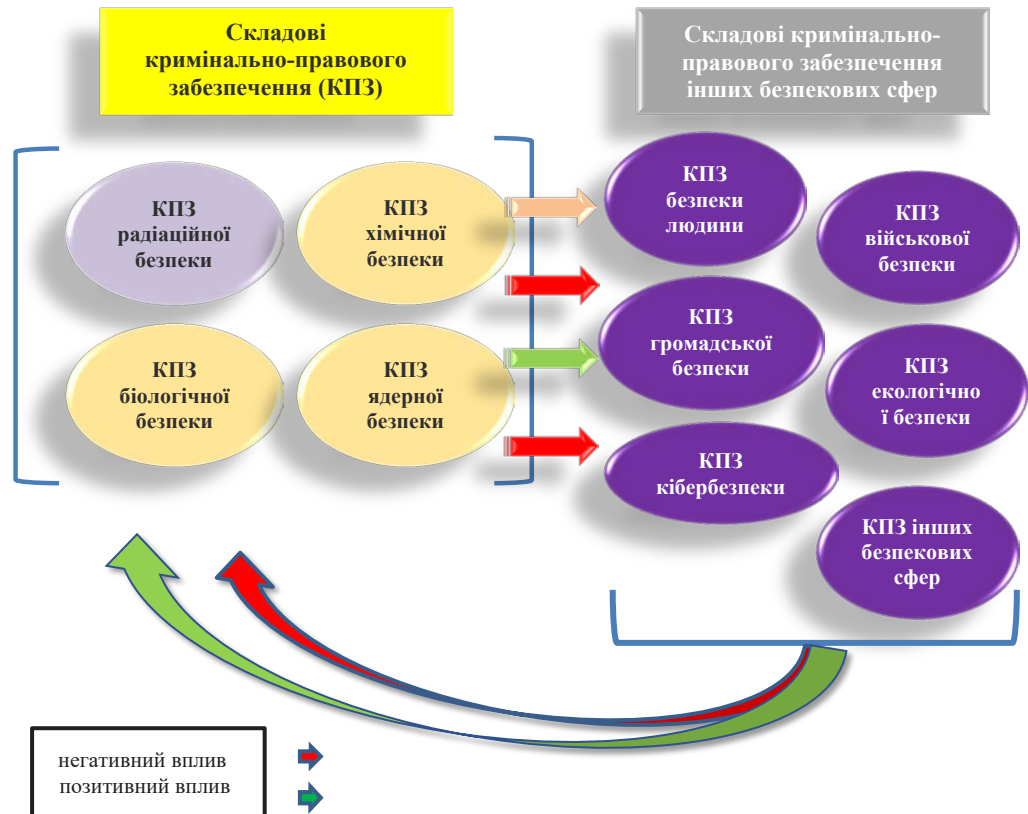

Рис. 1. Складові кримінально-правового забезпечення CBRN-defence

Опрацьовані нами наявні кримінально-правові, кримінологічні дослідження з цієї тематики показали, що в більшості вчені схиляються до розробки законопроектів, спрямованих на посилення кримінальної відповідальності за вчинення: 1) «радіаційних» кримінальних правопорушень працівниками правоохоронних органів та службовими особами, які зобов'язані дотримуватись правил радіаційної безпеки шляхом доповнення ст. 258, 258-1, 258-2, 258-4, 261, 262, 263, 264, 265, 265-1, 266, 267, 267-1, 268, 269, 270, 270-1, 259 КК України; 2) кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 345, 347, 345-1, 346, 347, 348, 348-1, 349, 349-1, 350 КК України [15; 20; 27; 28, с. 190, 119; 29, с. 95, 122, 142]. На нашу думку такий підхід обумовлений нестабільністю безпекової ситуації як всередині країни, так і за її межами, поєднаний з воєнною агресією рф проти України.

У чинному КК України не передбачено окремого розділу, в якому би зосереджувалися кримінальні правопорушення у сфері незаконного обігу, використання, застосування ядерних

і радіоактивних матеріалів, небезпечних хімічних та біологічних матеріалів. Сучасне кримінальне законодавство містить низку кримінально-правових норм, якими передбачена відповідальність за створення РХБЯ-загроз (зниження CBRN-DEFENCE), а також за настання можливих наслідків у разі незаконного поводження чи використання РХБЯ матеріалів.

Умовно всі наявні кримінальні правопорушення, які посягають CBRN-DEFENCE поділяють на чотири групи, а саме:

1 група злочинів – злочини, пов'язані з незаконним обігом хімічних, біологічних, радіаційних та ядерних матеріалів, які становлять підвищену небезпеку: ст.ст. 201 (радіоактивні матеріали) (Розділ VII «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності» Особливої частини КК України), 262 (радіоактивні матеріали), 265 (радіоактивні матеріали), 265-1 (радіоактивні матеріали, ядерний вибуховий пристрій), 266 (радіоактивні матеріали), 268 (незаконне ввезення на територію України відходів і вторинної сировини, які заборонені для ввезення) КК України (Розділ IX «Кримінальні правопорушення проти громадської безпеки» Особливої частини КК України) [26]. Як можемо побачити, законодавцем переважно криміналізовані дії, де предметом серед небезпечних матеріалів виступає виключно радіоактивні матеріали або ядерний вибуховий пристрій.

2 група злочинів – злочини, пов'язані з протиправними діями, спрямованими на порушення діяльності об'єктів, де зберігаються ці небезпечні матеріали: ст.ст. 113 (об'єкти, на яких зберігаються радіоактивні, хімічні, біологічні матеріали) КК України (Розділ I «Злочини проти основ національної безпеки» Особливої частини КК України), 261 (об'єкти, на яких зберігаються радіоактивні, хімічні, біологічні) КК України (Розділ IX «Кримінальні правопорушення проти громадської безпеки» Особливої частини КК України) [26].

3 група злочинів – це злочини, пов'язані з порушенням правил поводження з цими небезпечними матеріалами: ст.ст. 267 (радіоактивні матеріали), 267-1 (стосується порушення вимог режиму радіаційної безпеки) КК України (Розділ IX «Кримінальні правопорушення проти громадської безпеки» Особливої частини КК України), 274 (порушення правил ядерної та радіаційної безпеки) КК України (Розділ X «Кримінальні правопорушення проти безпеки виробництва» Особливої частини КК України), 325, 326 (біологічні агенти та токсини), 327 (незаконні дії з радіоактивно забрудненими продуктами харчування та іншою продукцією) КК України (Розділ XIII в частині інших кримінальних правопорушень проти здоров'я населення Особливої частини КК України), 414 (речовини і предмети, що становлять підвищену небезпеку для оточення, радіоактивні матеріали) КК України (Розділ XIX «Військові кримінальні правопорушення» Особливої частини КК України) [27]. Як можемо побачити дана група включає в себе кримінальні правопорушення, де предметом можуть виступати як радіаційні, ядерні, біологічні та хімічні матеріали, які створюють небезпеку для населення, а також інші предмети, які перебували під впливом цих небезпечних матеріалів і по факту становлять теж небезпеку для здоров'я людини. В цій групі є склад кримінального правопорушення, яким передбачається відповідальність за порушення правил ядерної та радіаційної безпеки, якщо воно створило загрозу для життя чи здоров'я людей або спричинило загибель людей (ст. 274 КК України). В той же час чинний КК України не містить окремої кримінальної відповідальності за порушення правил біологічної чи хімічної безпеки, які потягли тяжкі наслідки або створили загрозу загибелі людей. І це при тому, що на сьогодні є Закон України «Про забезпечення хімічної безпеки та управління хімічною продукцією» від 1 грудня 2022 року № 2804-IX (введення в дію відбудеться 29.06.2024) [30], затверджена Стратегія біобезпеки та біологічного захисту [31]. Щодо останнього, то Міністерством охорони здоров'я України у 2023 році був напрацьований проєкт Закону України «Про біологічну безпеку та біологічний захист» але до Парламенту України він не потрапив [32]. Також, в напрямку врегулювання питань із забезпечення біобезпеки, останнім часом були внесені зміни до Закону України «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів» від 31 травня 2007 року № 1103-V (в редакції від 31.12.2023) [33], а також прийнято Закон України «Про державне регулювання генетично-інженерної діяльності та державний контроль

за розміщенням на ринку генетично модифікованих організмів і продукції» від 23 серпня 2023 року № 3339-IX (набирає чинності 16.09.2024) [34]. Ці документи утворюють законодавче підґрунтя для забезпечення біобезпеки в Україні.

4 група злочинів – це злочини, де небезпечні речовини можуть бути використані як засіб вчинення інших суспільно небезпечних дій: ст.ст. 115 (у т.ч. вчинене способом, небезпечним для життя багатьох осіб) КК України (Розділ II «Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи» Особливої частини КК України), 258 (терористичний акт, поєднаний із застосуванням хімічної, біологічної, ядерної зброї) КК України (Розділ IX «Кримінальні правопорушення проти громадської безпеки» Особливої частини КК України), 438 (в частині застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом), 439 (застосування зброї масового знищення), 440 (предметом виступає зброя масового знищення) КК України (Розділ XX «Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку» Особливої частини КК України) та інші [27]. Слід відмітити, що незаконне поводження з небезмежними матеріалами, а також їх використання у якості зброї, у тому числі зброї масового знищення може призвести до вчинення інших небезпечних злочинів за своїми наслідками, зокрема, що завдають шкоду довкіллю. Так, до кримінальних правопорушень, пов'язані із використанням небезпечних матеріалів та речовин, які завдають шкоду довкіллю можна віднести ст. ст. 239 «Забруднення або псування земель» (матеріалами чи речовинами, шкідливими для життя чи здоров'я людей), 241 «Забруднення атмосферного повітря», 243 «Забруднення моря» КК України (Розділ VIII «Кримінальні правопорушення проти довкілля» Особливої частини КК України). Також за особливо тяжкими наслідками, у разі використання зброї масового знищення, доцільно відносити до вивчаємих нами злочинів і такі як: ст. ст. 441, 442 КК України [27].

Таким чином, можна зробити попередній висновок, про те, що у чинному кримінальному законодавстві передбачена розгалужена система норм Особливої частини, які спрямовані на забезпечення кримінально-правового захисту населення від РХБЯ-загроз (CBRN-DEFENSE) та включає в себе не менш 25 статей КК України, які розташовані у дев'яти розділах Особливої частини КК України. В той же час слід враховувати ту обставину звідки саме походить така загроза, тобто вона має внутрішню чи зовнішню природу (див. рис. 2).

Під *внутрішньою природою РХБЯ-загрози* ми розуміємо ті випадки, коли вони пов'язані з порушенням певних правил дотримання безпеки поводження з небезпечними матеріалами, порядку їх використання, обігу, як правило вчиненні тими суб'єктами, які мають легальний доступ до цих матеріалів. Під *зовнішньою природою РХБЯ-загрози* ми розуміємо ті випадки, коли така небезпека обумовлена протиправними діями суб'єктів, які намагаються в такий спосіб завдати шкоди національній, військовій, военній та громадській безпеці країни вплинути на її обороноздатність. Також РХБЯ-загрози мають зовнішню природу походження і в тих випадках, коли такі дії вчиняються в умовах особливого періоду або наявного правового режиму воєнного стану збройними силами країни-агресора. На наше переконання наявність та поширення зовнішньої природи РХБЯ-загрози матиме більш шкідливі (тяжкі) наслідки для населення, що пов'язане з невибірковим характером застосування збройними силами ворожої країни як самих небезпечних матеріалів, так і зброї з їх використанням, а також використання такого підходу у міжнародному воєнному конфлікті як вагомий аргумент для капітуляції іншої протидіючої сторони.

Якщо брати до уваги зовнішній характер походження РХБЯ-загрози, то особливу небезпеку представляють вчинення та поширення таких кримінальних правопорушень (злочинів), відповідальність за які передбачена ст. ст. 258, 438, 439, 440, 441 та 442 КК України і вчинених в умовах правового режиму воєнного стану.

Також в умовах активних бойових дій, постійних ракетних обстрілів населених пунктів, об'єктів критичної інфраструктури особливу небезпеку несе висока вірогідність застосування з боку країни-агресорки зброї масового знищення, зокрема ядерної зброї, хімічної та біологічної. Щодо перших двох, то впродовж 2022–2023 року постійно лунали загрози щодо можливості застосування ядерної зброї (тактичної ядерної зброї) з боку високопосадових

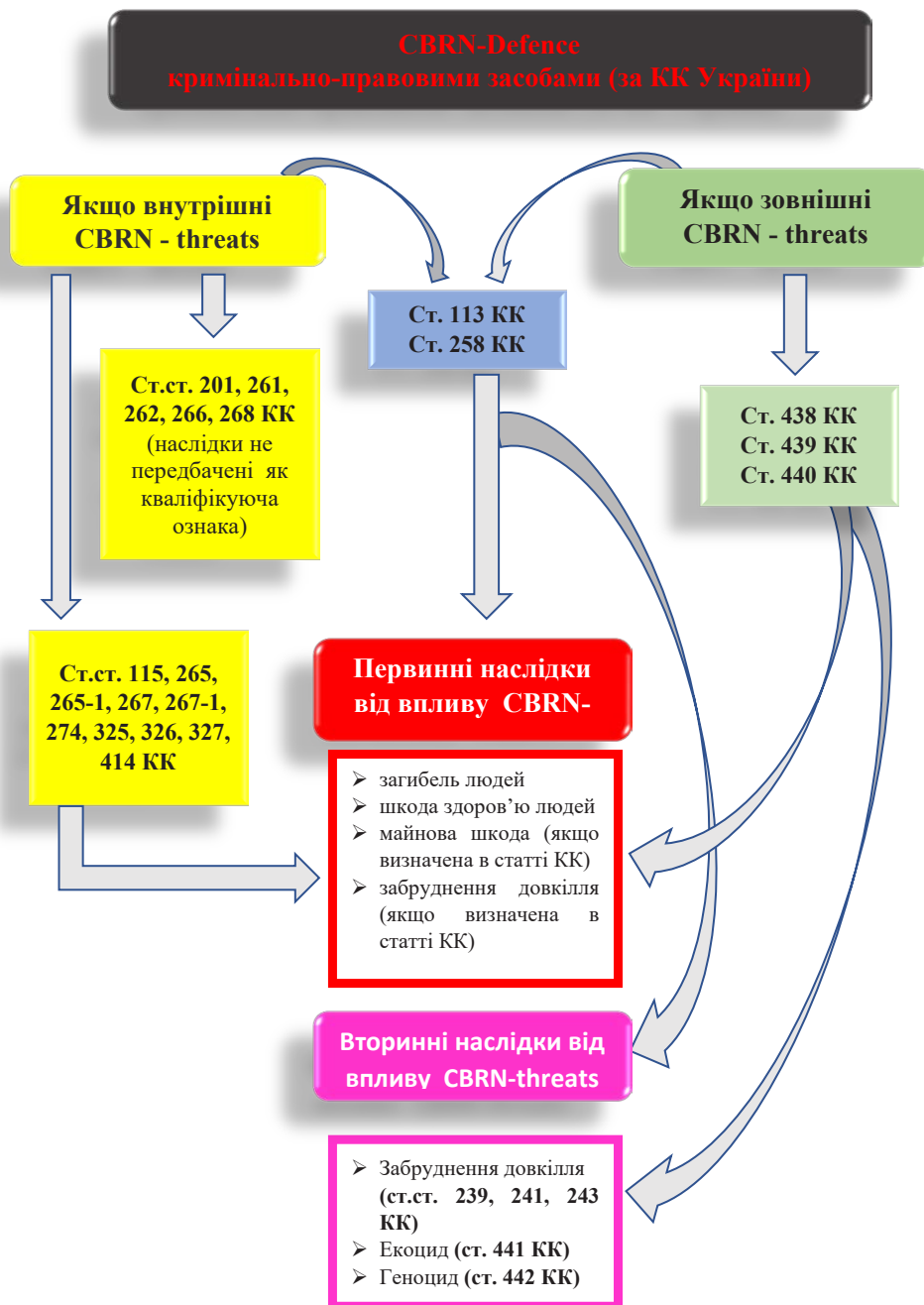

Рис. 2. Кримінально-правовий захист від внутрішніх та зовнішніх CBRN-загроз за чинним КК України

осіб рф, а щодо застосування хімічної зброї, то ворог активно її застосовує проти військовослужбовців сил оборони в зоні бойових дій. Так, наприклад, збройні сили рф з 2022 по 2024 роки 1412 разів атакували сили оборони України із застосування боеприпасів, споряджених небезпечними хімічними речовинами. Основним засобом доставки є використання безпілотних літальних апаратів, переважно зі скидом гранат К-51 та РГ-ВО [35]. З початку 2024 року вже зафіксовано 346 випадків застосування токсичних хімічних речовин проти військовослужбовців сил оборони України, лише упродовж березня 2024 року мобільні угруповання сил і засобів підтримки та інші підрозділи Сил оборони зафіксували 371 випадок застосування ворогом боеприпасів зі вмістом небезпечних хімічних речовин [35; 36].

З огляду на високу вірогідність застосування відносно України зброї масового знищення (ураження) у 2023 році у Верховній раді України була сформована робоча група з розробки та парламентського нагляду за впровадженням «Національного плану дій» з реагування на CBRN загрози та відповідних регуляторних механізмів [37]. Завдання членів робочої групи – проаналізувати чинну законодавчу базу, міжнародний досвід, розробити та впровадити «Національний план дій» з реагування на CBRN загрози [38]. У даному напрямі наприкінці 2023 року МВС України, в рамках роботи цієї групи, вже напрацьований проєкт постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Плану реагування на застосування зброї масового знищення (ядерної зброї)», який проходить погодження із всіма суб'єктами, які будуть задіяні до його реалізації. Слід зауважити, що на нашу думку, як членів цієї Робочої групи, не менш важливим при впровадженні відповідного «Національного плану дій» потребуватиме вирішення завдання з визначення актуальності наявного кримінально-правового захисту від таких загроз, перегляд та оновлення процедури досудового розслідування (окрема увага щодо криміналістичного забезпечення під час розслідування злочинів пов'язаних із CBRN загрозами) та судового переслідування за відповідні кримінальні правопорушення та CBRN інциденти.

Крім цього, проведений нами попередній аналіз ст.ст. 438 та 439 КК України поставив низку питань, зокрема:

1) щодо кваліфікації за сукупністю злочинів (ст. 438 або ст. 439 та 441 або 442 КК України) у разі застосування країною-агресором зброї масового знищення;

2) відмежування ст. 438 КК України в частині застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом (до яких згідно положень Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій 1949 року, норм 70, 71 звичаєвого міжнародного права віднесена віднесені біологічна, токсична, хімічна зброя) [39] від положень ст. 439 КК України у разі застосування хімічної, біологічної зброї як зброї масового знищення;

3) доцільності диференціації кримінальної відповідальності за ст. 439 КК України, зокрема в частині: запровадження відповідальності за публічні погрози керівництва офіційних представників іноземної держави про можливість застосування зброї масового знищення відносно України; розмежування зброї масового знищення за рівнем небезпечності (від небезпечної до найбільш небезпечної) та первинними і вторинними наслідками. Наприклад це може стосуватися відповіді на питання: «За наслідками застосування більш небезпечна ядерна чи хімічна зброя?». Ці питання є дискусійними, перспективними та потребуватимуть окремого дослідження з огляду також на те, що ці статті (зокрема ст. ст. 438 та 439 КК України) не перетерпіли жодних змін з моменту прийняття КК України та до 2014 року вважалися «мертвими».

Попередній аналіз проєкту КК України (Книга 11 «Злочини проти міжнародного правопорядку»), розроблений робочою групою з питань розвитку кримінального права [40] в контексті диференціації відповідальності за застосування зброї масового знищення показав, що його розробники в розділі 11.5 «Злочини проти міжнародної безпеки» передбачили також окрему статтю 11.5.4 «Застосування зброї масового знищення», якою встановлюється відповідальність особи, яка (крім випадків, передбачених розділами 11.2 «Злочини проти людяності», 11.4 «Воєнні злочини» цього Кодексу), застосувала зброю масового знищення, заборонену міжнародним договором, але дана норма майже нічим не відрізняється

від чинної ст. 439 КК України, тобто слід констатувати, що розробниками проекту КК України не проведена достатня робота в цьому напрямку.

В цілому серед визначених нами складів кримінальних правопорушень, які спрямовані на захист від РХБЯ загроз впродовж 2014–2020 років зазнали змін лише 10 (40%) статей КК України, а саме: ст.ст. 113 (2014, 2022, 2023 рр.), 239 (2018 р.), 243 (2018 р.), 258 (2019 р.), 261 (2014 р.), 265 (2016 р.), 267 (2018 р.), 325 (2020 р.), 326 (2018 р.), 327 (2018 р.) [26]. Інші же норми залишились без змін.

Висновок. Ми констатуємо, що сьогодні в Україні бракує самостійних наукових досліджень, присвячених комплексному вивченню питань кримінально-правового захисту від РХБЯ-загроз, особливо в умовах повномасштабного вторгнення з боку РФ та наявних реальних загроз застосування зброї масового знищення.

В умовах формування сучасної доктрини кримінального права України прослідковується тенденція у напрямку посилення відповідальності за кримінальні правопорушення, які негативно впливають на CBRN-DEFENCE.

У чинному КК України на сьогодні визначено понад 25 норм, які передбачають відповідальність за кримінальні правопорушення, пов'язані з незаконним обігом, використанням, застосуванням небезпечних матеріалів (радіаційних, хімічних, біологічних, ядерних), а також зброї, де ці небезпечні матеріали використовуються. В той же час всі ці норми, які у своїй сукупності утворюють кримінально-правове підґрунтя для захисту суспільства від РХБЯ-загроз, розташовані в дев'яти розділах Особливої частини КК України. Зокрема, більшість цих норм передбачені в двох розділах: IX «Злочини проти громадської безпеки» та X «Злочини проти безпеки виробництва». Інші норми розташовані в розділах: I «Злочини проти основ національної безпеки», II «Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи», VII «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності», VIII «Кримінальні правопорушення проти довкілля», XIII в частині інших кримінальних правопорушень проти здоров'я населення, XIX «Військові кримінальні правопорушення», «Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку». Тим самим законодавець визначив небезпечність цих кримінальних правопорушень та їх негативний вплив на різні складові національної безпеки.

Злочини, пов'язані з використанням РХБЯ матеріалів при розробці та застосування зброї масового знищення створюють потенційну загрозу як для національної безпеки (таких її складових як: військової, громадської та екологічної безпеки), так і міжнародної безпеки та безпеки людства.

Встановлено, що при наявності в чинному кримінальному законодавстві відповідальності за порушення правил ядерної та радіаційної безпеки, якщо воно створило загрозу для життя чи здоров'я людей або спричинило загибель людей (ст. 274 КК України), відсутня окрема кримінальна відповідальність за порушення правил біологічної чи хімічної безпеки, які призвела до тотожних наслідків. В подальшому окремої уваги та дослідження потребує:

- перспективи кримінально-правового забезпечення CBRN-DEFENCE у проекті нового КК України, розробленого робочою групою з питань розвитку кримінального права Комісії з питань правової реформи;
- зміст ст. 439 КК України у порівнянні з іншими злочинами проти миру, безпеку людства та міжнародного правопорядку, яка сьогодні не повною мірою охоплює діяння та можливі наслідки, пов'язані із застосуванням зброї масового знищення;
- питання відповідності наявних заборон (обмежень), щодо поводження з небезпечними матеріалами, нерозповсюдження зброї масового знищення тим заборонам, які імплементовані в чинне кримінальне законодавство.

Список використаних джерел:

1. Інструкція «Попередження, оповіщення та прогнозування загрози хімічних, біологічних, радіологічних та ядерних інцидентів. вимоги до системи» (ПТКП 10-25(148)/STANAG 2497): затверджена Наказом Командувача Сил підтримки Збройних Сил України

- від 20.04.2023 № 35а. URL: <https://sprotyvg7.com.ua/wp-content/uploads/2023/06/%D1%85%D1%96%D0%BC-%D1%8F%D0%B4%D0%B5%D1%80.pdf> (дата звернення 20.04.2024).
2. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду 17 липня 1998 року (м. Рим). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text.
3. Мовчан Р.О. «Воєнні» новели Кримінального кодексу України: правотворчі та правозастосовні проблеми: монографія. Київ: Норма права, 2022. 241 с.
4. Новели кримінального законодавства України, прийняті в умовах воєнного стану: наук.-практ. комент. / А. А. Вознюк, О. О. Дудоров, Р. О. Мовчан, С. С. Чернявський та ін.; за ред. А. А. Вознюка, Р. О. Мовчана, В. В. Чернея. Київ: Норма права, 2022. 278 с.
5. Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань : Закон України від 23 серпня 2023 року № 3342-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3342-20#n347>
6. Що відомо про потенційний теракт на ЗАЕС: можливі сценарії та алгоритм дій (04.07.2023). URL: <https://tsn.ua/ato/scho-vidomo-pro-potenciyniy-terakt-na-zaes-mozhlyvi-scenariyi-ta-algoritm-diy-2363647.html>
7. Kelly, L. Putin warns the West: Russia is ready for nuclear war (14/03/2024). URL: <https://www.reuters.com/world/europe/putin-says-russia-ready-nuclear-war-not-everything-rushing-it-2024-03-13/>
8. Актуальні проблеми формування сучасної доктрини кримінального права України : монографія / В. Я. Тацій, Л. М. Демидова, В. І. Борисов та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація, Л. М. Демидової, В. І. Борисова. Харків : Право, 2021. 632 с.
9. Особливості реалізації міжнародного та національного законодавства про ядерну зброю: монографія / С.В. Адамович, О.А. Грицан, І.Р. Пташник, І.І. Петровська, В.І. Розвадовський (заг. ред.); Навчально-науковий юридичний інститут Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ. 2017. 294 с. URL: <https://v.gd/cJT5NK>
10. Біленчук П.Д., Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Маслюк О.В. Особливості розслідування злочинів у сфері обігу радіоактивних матеріалів. Київ : ННПСК КНУВС, 2009. 88 с.
11. Доліщук М.Т., Плужнік О.І. Проблемні питання запобігання незаконному поводженню з радіоактивними матеріалами в Україні. Південноукраїнський правничий часопис. 2019. № 2. С. 29–31. URL: <https://doi.org/10.32850/sulj.2019.2-7>
12. Зубанський М.К. Кримінальна відповідальність за порушення законів та звичаїв війни: дис. д-ра філософії (081 Право). ЛьвівДУВС, Львів, 2023. 223 с. URL: https://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/nauka/dorobok_zdobuvachiv/zubansky_d.pdf
13. Кваліфікація окремих кримінальних правопорушень проти воєнної безпеки України: навчальний посібник / А.Є. Фоменко, О.С. Юнін, В.С. Березняк, В.В. Шаблістий та ін. Київ : Алерта, 2023. 532 с.
14. Книженко О.О., Книженко С.О. Незаконне поводження з радіоактивними матеріалами: розслідування та притягнення до кримінальної відповідальності. *Юридичний бюлетень*. Випуск 15. 2020. С. 112–121. URL: <http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2020/15/18.pdf>
15. Лесяк Я.О. Особливості протидії злочинності на території Чорнобильської зони відчуження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право; Національна академія прокуратури України, Київ, 2015. 23 с.
16. Манжул І.В. Об'єктивні ознаки складу злочину, передбаченого ст. 274 Кримінального кодексу України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2015. № 13, Т. 2. С. 74–77.
17. Маслюк О.В. Розслідування злочинів у сфері обліку радіоактивних матеріалів : автореф. ... дис. канд. юрид. наук. Київ, 2008. 16 с
18. Плева К.В. Кримінальна відповідальність за суспільно небезпечні діяння стосовно радіоактивних матеріалів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2005. 16 с.

19. Таран О.В., Сандул О.Г. Кримінальна відповідальність за злочини у сфері незаконного обігу радіоактивних матеріалів. *Ядерна та радіаційна безпека*. 2018. № 3(79). С. 66–70. URL: [https://doi.org/10.32918/nrs.2018.3\(79\).10](https://doi.org/10.32918/nrs.2018.3(79).10).
20. Торбеєв М.О. Злочини проти радіаційної безпеки: кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання : автореф. дис. ... к. ю. н. : 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право; Класичний приватний університет. 2019. 19 с.
21. Турлова Ю. А. Екологічна злочинність в Україні: кримінально-правові та кримінологічні засади протидії : монографія. Київ : Знання України, 2018. 459 с.
22. Турлова Ю. А., Поліщук Г. С., Козлюк Л. Г., Пенязькова О. О. Злочини проти екологічної безпеки: проблемні питання систематизації. *Ядерна та радіаційна безпека*. 2021. 2(90). С. 42–51. URL: [https://doi.org/10.32918/nrs.2021.2\(90\).05](https://doi.org/10.32918/nrs.2021.2(90).05).
23. Турлова Ю. А., Тернавська А. А., Козлюк Л. Г. та ін. Кримінологічний аналіз злочинів у сфері ядерної та радіаційної безпеки. *Ядерна та радіаційна безпека*. № 1(101). 2024. URL: <https://nuclear-journal.com/index.php/journal/article/view/768/810>.
24. Кириченко О. В. Законодавче регулювання протидії злочинам, пов'язаних з небезпечними хімічними, біологічними, радіоактивними та ядерними матеріалами в Україні. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матер. IV Міжнарод. наук.-практ. конф. (Дніпро, 13 бер. 2020 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. С. 277–280.
25. Шамсутдінов О. В. Кримінально-правова характеристика зброї масового знищення як конструктивної об'єктивної ознаки складу кримінального правопорушення (статті 439, 440 КК України). *Право і безпека*. 2022. № 2 (85) С.189-201. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2022.2.18>.
26. Концепція реформування кримінального законодавства України. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/concept> (дата звернення: 20.04.2024).
27. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року (в редакції від 01.01.2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
28. Актуальні проблеми кримінально-правової охорони громадської безпеки : матер. міжнарод. кругл. столу (м. Харків, 18 трав. 2018 р.) / укладачі: Л. М. Демидова, Н. В. Невідома. Х : Юрайт, 2018. 226 с.
29. Безпекова ситуація в Україні в умовах війни: стан, загрози, напрями забезпечення : матеріали наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 26 вересня 2023 р.) / [Редкол. : Вербенський М. Г., Опришко І. В., Кулик О. Г. та ін.]. Київ : ДНДІ МВС України, 2023. 301 с.
30. Про забезпечення хімічної безпеки та управління хімічною продукцією : Закон України від 1 грудня 2022 року № 2804-IX (введення в дію відбудеться 29.06.2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2804-20#Text>
31. Стратегія біобезпеки та біологічного захисту, затверджена Указом Президента України від 17 грудня 2021 року № 668/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/668/2021#Text>
32. Проект Закону України «Про біологічну безпеку та біологічний захист» (24.04.2023). URL: <http://surl.li/supzq>
33. Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів : Закон України від 31 травня 2007 року № 1103-V (в редакції від 31.12.2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1103-16#Text>.
34. Про державне регулювання генетично-інженерної діяльності та державний контроль за розміщенням на ринку генетично модифікованих організмів і продукції : Закон України від 23 серпня 2023 року № 3339-IX (набирає чинності 16.09.2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3339-20#Text>.
35. Тенденція до зростання, а використання ворогом небезпечних хімічних речовин стало системним (05.04.2024). *Офіційний сайт Збройних Сил України*. URL: <https://www.zsu.gov.ua/%e2%98%a3%ef%b8%8ftendencziya-do-zrostannya-a-vykorystannya-vorogom-nebezpechnyh-himichnyh-rechovyn-stalo-systemnym/>.

36. Від початку року Росія 346 разів застосувала хімічну зброю проти українських військових – посол (09.03.2024). URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3837705-vid-pocatku-roku-rosia-346-raziv-zastosuvala-himicnu-zbrou-proti-ukrainskih-vijskovih-posol.html>
37. Гриб Вікторія «Як Україна готується адаптувати стандарти CBRN під військові реалії». URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/963035.html>
38. В Україні розроблять алгоритми дій на випадок хімічної, біологічної та радіаційної небезпеки (23.01.2024). URL: <https://sud.ua/uk/news/ukraine/291269-v-ukraine-razrobotayut-algoritmy-deystviy-na-sluchay-khimicheskoy-biologicheskoy-i-radiatsionnoy-opasnosti>
39. Міжнародне гуманітарне право. Довідник для журналістів / М.М. Гнатівський, Т. Р. Короткий, Н. В. Хендель. – 2-ге вид., доповн. Одеса : Фенікс, 2015. 92 с.
40. Текст проєкту нового Кримінального кодексу України (станом на 25.03.2024). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/02/26/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-25-02-2024.pdf>.

